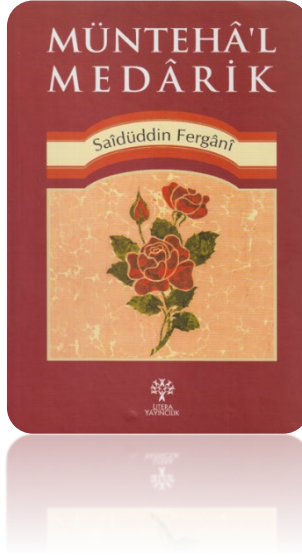

**Saïdüddin Fergânî, Muntehâ'l Medârik ve Muntehâ
Lübbi Külli Kâmilin ve Ârifin ve Sâlik: Şerhu Tâiyyeti İbn
Fârız**

[Kavrayış Yetilerinin Sonu ve Her Arif, Kâmil ve Sâlikin
Sözlerinin Nihâî Özü]

Tercüme: Mustafa Yalçinkaya Litera Yayıncılık, 2018, İstanbul,
1055 S.

A. Aysel Çoban*

Bi-mir'âti kavli in 'azemte ürîkehü
Fe-esğî li-mâ ülki bi-sem'ı basîrati

Sözümün tuttuğu aynayla, eğer azmediyorsan bu kapının tahtına
Sana sunduklarımı dinle, basiret kulağıyla.
(B 443/ S 626)

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, aayselcoban@gmail.com

Göze tuttuğunuz gözgüyü bu kez söze bitiştirin ve o tahtın kapısına dayayın kulağınızı ve dinleyin o baştan aşağı aşk olan, âşıklara sultan olan İbnü'l-Fâriz'ı... Nice âşıklar basiret kulağıyla onu dinlediklerinde gördüklerinin nihayetinde hayretlerini gizleyememişlerdir. Kaleme aldığı kasidelerinin nâmı dört bir yana erişirken Kaside-i Taîyye'sinin o yüce Nübüvvet makamına doğum haberi erişince bizzat adı vurulmuş ve sıfatı; Kaside-i Taîyye, mâhiyeti; et-Taîyyetü'l-Kübrâ olan bu kaside-i kutsiyyenin adı; Nazmü's-Sülûk olmuştur. Nazmü's-Sülûk; İbnü'l-Fâriz'ın divanında sonu te/ت ile biten kasidelerinin yer aldığı bölüme verilen isimdir. Yedi yüz altmış beyitten müteşekkil et-Taîyyetü'l-Kübrâ'ya bu ismin verilmesinin nedeni eserin dibacesinde anlatıldığı üzere İbnü'l-Fâriz'ın rüyasında almış olduğu nebevî işarettir.

Asıl adı, Ebû Hafs (Ebü'l-Kâsım) Şerefüddin Ömer b. Alî b. Mürşid es-Sa'dî el-Hamevî el-Mısrî [ö. 632/1235]¹ olan mutasavvıf şair İbnü'l-Fâriz, Kahire'de dünyaya gelmiştir. İlk hocası babasıdır. Hadis, fıkıh, dil ve edebiyat dersleri tahsilinin ardından çok genç denilebilecek bir yaşta tasavvufa meyletmiştir. Münzevi hayat tercihi kendisindeki manevî açlığı gidermemiş ve Şeyh Bakkal'a intisâb etmiştir. Şeyh Bakkal gibi kendisi de melâmet meşrebtir. İbnü'l-Fâriz için Abdurrahman Câmî; “Usta ve hüner sahibi hiç kimseye böyle söz söyleme tarzı nasip olmaz. İnsanoglunun çoğu böyle söz söylemeye güç yetiremez. Ondandır her lütufta sırrı ifşa eden bir söz var, her mana da göz kamaştıran bir güzellik var” diyerek kendisine şu dizeyi ithaf etmiştir:

O bir deniz, ama köpüğü amber,

O bir bulut, ama yağmuru rahmet ve cevher.²

Muasır İbnü'l-Arabî, Nazmü's-Sülûk'a hüsn-ü teveccüh göstererek şerh etme isteğini iletğinde İbnü'l-Fâriz'ın: “Buna gerek yok, senin Fütühât-ı Mekkiyye'n onun şerhidir” dediği rivayet olunmaktadır. Arap edebiyatındaki tasavvufi şiirin müessiri olan müellifin bugün günümüzde birçok dilde Kaside-i Taîyye şerhi mevcuttur. Taîyye Kasidesi'nin ilk şârihi ise Saîdüddin Fergânî³ [ö.699/1300]dir. Fergânî; Ekberî ekolün önemli temsilcilerinden olmakla birlikte

¹ Süleyman Uludağ, “İBNÜ'L-FÂRİZ - TDV İslâm Ansiklopedisi”, (07.11.2020), <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-fariz>.

² Abdurrahman Câmî, *Evliya Menkıbeleri: Nefahâtü'l-Üns*, çev. Lâmiî Çelebi, İstanbul: Pinhan Yayınları, 2011, s. 716.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeliha Öteleş, *Abdülganî en-Nâblusî Şerhi Bağlamında İbnü'l-Fâriz'ın Kaside-i Taîyye'sinde Seyr u Sülûk*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2014, s. 66.

Şehâbeddîn Sühreverdî'nin halifesidir. Şerhinde adını, “rehberimiz, şeyhimiz”(s. 408) diye zikredip dua ettiği, Necîbüddin Ali b. Büzgaş eş-Şîrâzî' ye intisâb etmiş, sonrasında Sadreddin Konevî'nin sohbet ve hizmet halkasına katılmıştır.⁴ Konevî'nin sohbetlerini Kaside-i Tâiyye şerhleri ile süslemesinden husûle geleni Câmî', “hiç kimse hakikat ilminin meselelerini onun kadar sağlam ve mazbut olarak açıklamamıştır” diye methetmiştir. Bu haliyle Kaside-i Tâiyye şerhi; Konevî'nin nakli, Fergânî'nin kalemi ile gerçekleşen İbnü'l-Arabî'nin dileğidir.

Konevî'nin evlatlarına tevdi edilen bu şerh, Mûntehâ'l-Medârik ismi ile tanınmış olup, Ekberîyye yolunun geniş coğrafyalara uzanmasında Fergânî'nin katkısı vardır. Kendisinden sonraki Kaside-i Tâiyye şârihleri onun gölgesinde kalmıştır. Konevî, sohbetlerinin sonunda Kaside-i Tâiyye'den beyitleri okuyup Farsça şerhini yapmış bu sohbetleri deyim yerinde ise İbnü'l-Fârız'ın beyitleri ile sırlamıştır. Bu sohbetler Fergânî dimağında fırınlanmış, ilkin Farsça yazmış olduğu şerhi Meşâriku'd-derârî'i'z-züher fi keşfi hakâ'iki nazmi'd-dürer ismi ile basılmıştır. Ardından Arapça olarak ve zenginleştirerek neşrettiği bu şerhi ise Mûntehâ'l medârik ve mûntehâ lübbi külli kâmilin ve ârifin ve sâlik ismi ile Beyrût' ta Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından 2007 yılında ve Âyet-i İşrâk Yayınevi'nce İnan'ın Kum şehrinde basılmıştır. Mûntehâ'l-Medârik ismi ile Türkçeye çevirisi Mustafa Yalçinkaya tarafından yapılan eserde bu iki baskı dikkate alınmıştır. Dipnotlarda “Beyrut baskısı” ve “Kum baskısı” şeklinde Arapça şerhin iki farklı baskısına, “Meşârik” kısaltması ile de Farsça şerhe atıfta bulunulmuştur.

Eser, Arapça beyitlerin ilk mısralarına işaret edilerek numaralandırılmış içindekiler kısmına sahiptir. Önsözün kaleme alınmasının akabinde şerhe geçiş yapılmıştır. Eseri okurken müellifin “bu konuyu dibâce de zikrettik” atıfları ile karşılaşılır. Lâkin eserde dibâcenin tercümesine yer verilmemiştir. Önsöz de bu dibâcenin daha sonra müstakil bir eser halinde yayınlanacağı bilgisi vardır. İçindekiler kısmında yer verilmemesine rağmen telifte bölüm başlıkları ile karşılaşılmaktadır. Yayınevi tarafından kaleme alınmış bir önsöz, yedi bölümün akabinde münacât ve son sözler den müteşekkil bir eser vücuda getirilmiştir. Eserin her hali ile aşktan doğduğunu ifade edercesine hazırlanmış kapağında; ilahi aşkın sembolü olması hasebiyle gül motifinin ebru sanatı ile birleştirilmesi ve bu motifte açılmış, açılmakta ve tomurcuk halde üç gül okuyucuyu karşılar.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. “FERGÂNÎ, Saïdüddin - TDV İslâm Ansiklopedisi”, (08.11.2020), <https://islamansiklopedisi.org.tr/fergani-saiduddin>.

Kaside-i Tâiyye tasavvuf kaynakları arasında, seyr ü sülûkta yaşanan şevk, iştîyak, uzlet, gözyaşı, susma, ıstırab, hasret, gurbet, kurbet, sabır ve sabırsızlık, korku, huzursuzluk, şaşkınlık, havâtır, fenâ, bekâ gibi tasavvufî tecrübelerin anlatıldığı, sırr sahiplerinin anlayabileceği, nesre sığmayan, nazımdan da taşan türden nadir eserler arasında kabul edilmektedir. İbnü'l-Fârîz'ın yaşadığı tasavvufî tecrübelerin bir serencâmı mahiyetindeki beyitler hemdemi olmayanda karşılık bulamayacağından bu demin hemdemi olan şârihi de ele verir türdedir. Şâir, kasidede hâl-i beyanını serdederken aşkın ilk kademesini; başlangıç, orta ve son derecelerinin diliyle aktarır. Akabinde bunların nasıl anlaşılması gerektiğine dair izâhatta bulunur. Kur'an-ı Kerim'den iktibaslara, hadis rivayetlerine, sûfi büyüklerinin sözlerine yer verildiği gibi eserin dikkat çeken bir özelliği de tasavvuf ıstılahındaki çoğu kavramın bir şekilde bu eserde yer almış olmasıdır. Tasavvufî tecrübeyi merak edenler için bunu İbnü'l-Fârîz'dan dinlemek, anlaşılmayan durumlarda bir mürşidvâri izahatıyla Fergânî'den istifâde etmek bulunmaz bir fırsattır.

Fütüvvet ehli ve nitelikleri, vecd, aşk ve aşkın kademeleri, ruh, celâl-cemâl, aşığın aşktaki talepleri, nefsin mertebeleri, tecelliye kavuşma mertebeleri, fenânın mertebeleri, kabz-bast ve ruh mertebeleri, vehm, aşkın fenâyâ erdiren sıfatları, havâtır ve türleri, tecellinin müşâhade sınırları, fakirlik, irşâd edilenlere tavsiyeler, tövbenin hakikati, seyr ü sülûkun menziline şaşırtan eylemlerden dönmenin ve tövbe makamına bağlı durumların izahı, cem' makamı ve vasıfları, zâhiri ve batınî varlığın aynı, mutlak ve izâfî gayb, telvîn ve cem'u'l-cem' makamı, tecelli, tedelli, tedânî, münâzele, zât ve sıfat açısından maiyyet, vâridat, temkin ve terki terk makamları gibi konuların ele alındığı 1-285. beyitler ve şerhlerinin sonrasında; "Dördüncü sefere girişmenin başlangıcına işaret eden ve Muhammedî makama mahsus bazı marifetlerle, tevhid ile alâkalı şeylere değinen bölüm" başlığına yer verilmiştir. Bu bölümde peygamber ve velilerin özellikleri, velâyet makamı, "kâbe kavseyn/cem'u'l-cem'", "ev ednâ/ehâdiyyetü'l-cem'" makamları, 'amâiyye makamı, miraçlar, peygamberi seferler ve makamlar ile bunlar arasındaki farklar, birinci başlık altındaki 285- 333. beyitlerin şerhlerine konu edilmiştir. "Nefsi ve varlığı zâhiri bakımından, Zât'a ait aşkın ona geçmesiyle Ehadiyyetü'l-cem' makamına bağlı mârifet ve tevhidin hakikatine varmak için girişilen dördüncü seferin başlangıcından bahseden bölüm" başlığı altında da 333-387. beyitlere yer verilmiş burada şarihin ifadesiyle; Muhammedî makama mahsus ehadiyyetü'l-cem' ile ilişkili tecellinin etkisiyle şâir zâhirindeki seyrinin durumunu baştan sona anlatmıştır (s.568).

“Kasidenin ikinci yarısında aktarılabacak şeyler” başlığı ile bir diğer bölüme geçiş haber verilerek “Muhammedî hakikat ve cem‘u‘l-cem’ bakımından dördüncü sefere çıkışın başlangıcının ve bu başlangıçla ilişkili olan mârifet, tevhit ve muhabbetin aktarılması” başlığı eklenmiştir. Burada şâirin ehadiyyetü‘l-cem’ tecellisi ile her şeyin hak ve hakikatine dair kuşku ve şüphelerinden âzâde kılınması için kendisine açılan müşahedeleri, telvin ve makamının ayrıntılarını, şuhûd âlemi, ruh, misâl ve duyu âlemi, istidâd gibi derinlikli konuları ele aldığı 387-405. beyitler şerh edilmiştir.

“İşitmenin sırrı ve Muhammedî makamın içinde bulunduğu zevki anlayabilen kişi için bunun doğruluğu hakkındaki bölüm” de şâir, işitmenin sırrını; tezahür etme, tezahür ettirme ve var etmeyi, ruhani ruhta tezahür eden vahdet vafına ve tezahür yeri nefis olan çokluk vafına bağlamaktadır. Birlik vafının ruhu, şuhûd âlemine; çokluk vafının ise nefsi, varlığın taayyün ettiği âleme çektiğini ve bıraktığı etki ile âlem-i şühuda dair tecrübelerini aktarır. Bu bölümde; sevgili makamının manasını idrak ederken, ruhta ve batınî yetilerde doğan misalin etkisini nefiste bu makama ait bir misalin tezahür edişi ile açıklamaktadır. Mananın beş duyuyla algılanan sureti bakımından gerçekleştirilen seyri ile ruhta ve nefiste doğan misalle sevgili makamını müşahede etmeyi anarak;

Vectedtü bi- vedin âhızî ‘inde zikrihâ

Bi-tahbîri tâlin ev bi-elhâni sayyiti(B.436)

[Güzelleştirilmiş bir sesle yapılan tilâvet veya hoş ezgiler bana O’nu hatırlattığında ortaya çıkan hâlde ben, beni alanı bulurum.]

Beytindeki gibi 405-440. beyitlerde de duyuyla algılanabilen her surette ve ondaki âhengin manasında başlayan seyirde ortaya çıkan aşkın manası ile sevgili makamının idraki ele alınmaktadır.

“Ben Ahmedî makamın ve ehadiyyetü‘l-cem’ mertebesinin tercümanıyım (s.699)”, diyen şâirin “Dördüncü seferinde ortaya çıkmış Ahmedî yurtluk ve makamın diliyle tevhidin orta kademesi hakkındaki bölüm”, başlığı altındaki 440-503. beyitleri Muhammedî makama mahsus dördüncü seferin tercümanı olarak kaleme alınmıştır. Zahirî, batınî, ehadiyyetü‘l-cem’ tecellisinin sirayeti kademe kademe, makam makam anlatılmıştır. O’nun (s.a.v.) zâhirî, batınî ve bu ikisini cem’ eden seferlerini, ikinci mertebede cem‘u‘l-cem’ makamında gerçekleşen üç seferin başlangıcı ve sonu olarak beyan ettikten sonra yine bu ilk üç sefere has celâl ve cemâlle ilgili tecelliler aktarılmıştır (s.702). Mahvın ehadiyyetü‘l-cem’

makamı dışındakiler için mertebelerine ve kutb, gavs, evtâd, abdâl gibi kavramların izahatına yer verilmiştir.

“Ehadiyyü'l-cem’ tecellisini mukâşefe etmenin başlangıcında var olan cemâldeki celâlin ve celâldeki cemâlin aktarılmasını içeren ve ekmeliyyet makamına mahsus temkinle, bu ikisinin etkisinin sona ermesinin beyanını içeren bölüm” de şair, cemâlin celâlinin etkisinin kendisini kaybedip silişini anlatmaktadır. Bu fenâdan “ev ednâ” bağı olan bekâya ve ehadiyyetü'l-cem’ makamına ait tecellinin etkisinin kendisi üzerindeki hâkimiyetini ve bu hâkimiyetle beraber ortaya çıkan telvinin temkine ulaşana kadarki celâlle ilişkisini 503-536. beyitlerde ele almıştır. Şâirin, bu hâl üzere vâkıf olduğu bilgiler şerh ve tembihlerle okuyucunun anlam idrakine sunulmuştur.

536-760. Beyitlerin yer aldığı kısma şârih; “Nefse dair marifetle gayelerin gayesi, son durakların en sonu olan Âhmedî, Muhammedî Ehadiyyetü'l-Cem’ makamından gelme, zât’a ait muhabbete göre belirlenen muhabbet rütbelerine dair marifeti kendinde birleştiren hakikat marifeti hakkındaki bölüm” ismini vermiştir. “Şimdi bilesin ki şâir (ks.) bu bölümü insanla tezahür eden sıfat ve adların asıllarından olan ‘dört asıl’ aktarmaya ayırdı (s. 735)”, hitabıyla beyitlerin öncesinde şerhe başlamıştır. Bu beyitler için şârih; “mânâ ve lafız incelikleriyle dolu, bedî’ ilminin tüm türlerine uygun, türlü yüce vasıflarla süslenmiş, beyan ilminin tüm dallarının en hoşlarına sahiptir (s. 736).” Diyerek övgüde bulunmuştur. Şâirin bu bölümde kaleme aldığı beyitler, nefse ve Rabbe dair marifetlerin kendilerine bağlı olduğu dört asılın [Birinci asıl: Zât mertebesi, ilk taayyün ve ikinci taayyün, esmâ ve sıfat; İkinci asıl: Hazret-i Ceberrût: âlem-i melekût ve âlem-i ervâh; Üçüncü asıl: Âlem-i misâl ve cisim mertebesi, Âdem’in meydana gelişi; Dördüncü asıl: İnsanın mertebeleri ve halleri, devirleri, seyr ü sülûkün keyfiyeti⁵] marifetine binaen dört üslûb üzere söylenmiştir. Bu dört üslubun da ait olduğu marifete uygun bir şekilde bina edildiğini beyan eden şârih, gene ilgili beyitlere yer vermeden evvel bu dört üslubu; ilk üslubu “dört sefer”, üçüncü üslubu ise “dört kaide” üzere izah etmiştir. Tasavvufun önemli ıstılahlarının işlendiği bu beyitlerde makamlar, haller, mertebelerle ilişkili ıstılahlar işlenmiş, şerhlerde bu temalar üzerinden geniş açıklamalar yapılmıştır. Buna rağmen şerhte değinilen; şeriat, tarikat, hakikat, menkıbeler, hadisler, sıddıklar, hilâfet makamları, yedi perde/ad, keşf, varoluşun hakikati, duyular,

⁵ Arapça Şerhin Mukaddimesinde yer alan açıklamadan nakleden; Bkz. Öteleş, *Abdülganî en-Nâblusî Şerhi Bağlamında İbnü'l-Fârız'ın Kasîde-i Tâiyye'sinde Seyr u Sülûk*, s. 70.

pisişe, tenasüh konularının bir kısım okuyucu tarafından vukûfiyeti sınırlı kalabileceği kuvvetle muhtemeldir. İbn-i Haldun'un herkesçe malum Muntelhâ'l-Medârik'e istinaden kullandığı, "zoru daha da zorlaştıran kitap" ifadesinin seyr ü sülûk tecrübesi yaşamamış olanlar için hakikate rücu edebileceği kanaatindeyiz.

"Münâcaat ve son sözler" de ise şair, kendisine karşılıksız verilen hediye ve iyilikler için hamd eder. İhsan olunan lütufları sayarken müşahede ettiklerinin şükürünü dile getirip, her birinin Allah'ın kudretiyle vuku bulunduğunu itiraf eder. Kitabından fayda bulacaklar için de esere en güzel basireti yakalayacak şekilde bakması için dualar eder. Bütün sûfi şâir ve ediblerin dualarındaki, sırlı cümleler, kuşatıcı ifadeler ve sınırları içine aldıklarının üzerine huzur indiren kelimelerinin etkisi burada da kitabı okuyan büyük bir çoğunluk tarafından hissedilecektir.

İbnü'l-Fârîz'ın mukâşefe, müşahede, vecd hallerinin tezahürü niteliğindeki ifadesi; Nazmü's-sülûk'un şerhi olan Muntelhâ'l-Medârik tercümesinde, her beytin Arapça orijinali dipnotta, Türkçe transliterasyonu ise tercümeden önce verilmiştir. Her beyitten sonra o beyte ait kelimeleri analiz edip etimolojik izahlarını yapan Fergânî'nin, bu kelimelerin sahip olduğu anlam çeşitliliğine göre beytlere birden fazla şerh getirdiği de görülmektedir. Her kelime de bir tasavvufî anlam bulan şârih, şerhin ötesinde kasideyi hissetmiş, her bir beyti sahiplenmiş, her cümleyi ilgili beyitle ifade etmiş, şerhi ince ince işlemiş ve böylece her his ait olduğu yere iliştilmiştir. Şârih beyitlerin ifade ettiği anlam kümesinin ardına "Tembih" ilave etmiş, ayrıca şerhlerine "Beyitlerin Takrir ve Takdiri" kısımlarını eklediği de olmuştur. Şârihin okuyucunun anlam karmaşası yaşamaması adına: "Bu beyit Muhammedî hakikatin diliyle söylenmiştir (s. 871).", "Burada şair, söylenen sözü, hadisi kendine isnat etti çünkü İlahî ve Muhammedî cemin diliyle konuşuyor (s. 971)." İfadelerini kullanmıştır. Tedbir ve telkinde bulunduğu da ise: "Dikkatli bak kavramayı başaracaksın (s. 315).", "İşin hakkını vererek anla (s. 411)!", "Sen bunu aklında tut, anlamaya çalış, istifade et (s. 589)!", "Zihinde canlandır (s. 596)!", "Bunları kavra değişim konusunda tutucu olma (s. 666)!", "Naklin zahirinde apaçık bildirilmeyen bu sırlardan rahatsız olma sakın... Hızlıca kavra ki-inşallah- bu derin kuyulardaki sırlardan pay alabileceğin (s. 927).", "Kısa bir anda anla, dalıp uzunca vakit harcama (s. 945)!", "Haddini bil ve öncesiz olan, hikmet sahibi var edicinin işlerine; bunlar senin sonradan olma, kusurlu anlayışına ve mukayyet/sınırlı aklına ve ilmüne uymuyor diye karşı çıkma (s. 1009)!" ifadelerini kullanmış, sınırlılık alanlarını ise "Abadan'dan öte köy yok, bunun ardına geçemezsin (s. 1015)!" diyerek haber vermiştir.

Eser bu çerçevede tasavvufa gönül vermiş her insan için anlaşılabilir mahiyette değildir belki ama bu yola revan olmaya karar verenler için elden tutup hakikati tecrübe sadedinde, rehberlik edecektir. Tasavvufa emek vermiş, tasavvufi tecrübeyi edinmiş her birey içinde tanıdık duyguların nazma dökülmüş hali olarak aşk ve şevkle karşılanacağı kuvvetle muhtemeldir. Nazari açıdan bakanlar ise türlü ithamlarda bulunabileceklerdir. Şârih bunu da hesaba katarak;

Fe-‘aynü’r-rıdâ ‘an külli ‘aybin kelîletün

Ve lâkinne ‘ayne’s-sühtü tübdî’l- mesâviyâ

Hoşnutça bakan göz körleşmiştir ayıplara, zaten memnuniyetsizce bakan göz de kusurları serer ortaya (s. 1046) beytini şerh düşmüştür.

Tercümesi ile istifademize sunulan eserde akıcı bir dil kullanılmıştır. Mütercimin şerhe şerh düştüğü dipnotlarda ve gerekli gördüğü yerlerde ilavelerinden anladığımız üzere, amacının salt tercüme değil eserin anlaşılması çabası takdire şayandır. Eserde Arapça beyitlerin dipnotlarda değil de tercüme üzerinde verilmesi, kelime ve kavramların etimolojik izahlarında transliterasyon yerine Arapça orijinal şekli ile değerlendirilmesi Arapça bilenler için istifadeyi daha mümkün hale getireceği kanaati taşımaktayız. Şerhin anlaşılmasında dibacesinin çok önemli olması hasebiyle müstakil baskısının eksikliğini hissettiğimizi beyan etmeliyiz. Eserin kapaktan, kitabın sonuna eklenmiş dizine kadar titiz bir dizgi üzere hazırlandığını söylemeliyiz. Tasavvufun başucu eserlerinden böylesine kıymetli bir eserin mütercimi Mustafa Yalçınkaya’ya ve okuyucuyla buluşmasına aracılık eden Litera Yayıncılığa teşekkür ederiz.